

Dor HERZUS

TAS-73⁽¹⁾
(1 of 12)

1958

Si veniu cap a aquest recó, no tindreu corrent d'aire. Sembla mentida, aquests soterranis, com poden estar plens de bufades traïdores. La dona, per això, s'estima més ~~no~~ no moure's del llit. "Per agafar una calapàndria - diu - tant m'estimo esperar que em caigui una bomba al damunt. Mai no és tan segur". I potser sí que té raó. No us cregueu: jo, si pogués dormir com ella, faria el mateix. Ja m'ha passat l'edat de tenir por de morir al llit. Fixeu-vos que no em faria cap gràcia que m'hi trinxés un d'aquests confits que cauen del cel. Però almenys no deus patir com amb una malaltia llarga. Ei! si t'encerten de ple. Quedar esgalabrat per tota la vida encara em faria menys gràcia. La dona dorm que és un gust: ja poden tocar les sirenes i petar els antiaeris, ja poden caure bombes i "xussos" de punta: tant se val. Per això no es mou, quan hi ha bombardeig. Però quan passes hores i hores ajagut entre els llençols i sense poder aclucar els ulls, tenir un pretext per a aixecar-te i anar-te a esbargir una mica, fa de bon aprofitar. Aireges les idees i, de passada, et distreus. No sé si vós somnieu i si després us podeu recordar de les coses que heu somniat. La dona diu que ella sí. Cada dia es passa una bona estona explicant-me els ^{somnis} que ha tingut/~~ha tingut~~ la nit passada. Em fa l'efecte que els adoba una mica. Jo, en canvi, ni quan dormia regularment em podia mai recordar de res. Sí, uns quants minuts, -què? uns quants segons, -després d'haver-me despertat, però després, per agitat i impressionant que hagués estat el somni, ja no em ~~re-~~ quedava ^{a la memòria.} de res. I no sé perquè m'imagino que a tothom li deu passar el mateix. A vós també, veieu? Doncs ara a mi ^{això} em passa amb els pensaments que faig quan sóc al llit sense poder dormir. Si en dono de voltes, el meu cap! Barrina i rumia i cavil·la, i no saps pas què busca ni d'on va a treure aquells records i com s'ho fa per a muntar aquelles combinacions tan estranyes. De vegades penso: té, aquesta idea és bona. Podries portar-la a la pràctica i, qui sap, potser en sortiria alguna cosa de profit. Creu-t'ho! L'endemà ja no em recordo de res. Sembla com si amb el primer raig de sol em passessin una esponja pel cervell i me n'esborressin totes les coses que l'han ocupat durant la nit. Abans, això em feia ràbia. Si, en lloc d'estar-te ajagut, amb els ulls oberts de cara al sostre, entremig de

les tenebres, sentint la respiració de la dona al meu costat i la dels nois a l'altra cambra, t'aixequessis i agafessis un bocí de paper i una punta de llapis, podries fixar aquestes idees i a la millor et faries milionari. Però quan has nascut per fer tota la vida la viu-viu, ja pots rumiar, ja! I després, pel que m'hauria servit, ara... Ja ho dic a la dona: ~~Ja~~ Veus? un petit passament, que no faci enveja a ningú i no t'ho puguin prendre, és molt millor que totes les fortunes. Qui no es conforma, és perquè no vol, no trobeu? Però les dones són com són, ja ho deveu saber. ¿Què se'n treu de tenir recances i de dir: "Si jo hagués fet o hagués dit ..."? El cas és anar tirant, i d'un temps en vé un altre.

Veieu? Ací estem bé. I aquests taulons serveixen de banc i tot. Vós no havíeu vingut gaire, oi? Jo sóc el client més fidel d'aquest refugi. Tota aquesta canalla només vénen per fer gatzara. Les noies llueixen unes camises de dormir i unes bates que fan bonic, i els xicots es fan la il·lusió que, a les fosques, faran sort. ¿Què ho fa que els homes sempre siguem tan quelets? Una colla d'ingenus, ve-li aquí: ens creiem que conquistem i seduïm les dones, i són elles, no falla, les que ens fan fer allò que els ve de gust. Sempre ha estat així, i sempre serà igual. ~~¿~~ Has d'arribar a la meua edat per veure les coses tal com són. ^I Aleshores ja no et serveix de res. Paciència.

Teniu la família a fora? Vetaquí. I us fan por les bombes? Jo no n'he sentit mai caure cap a la vora, val a dir-ho, però ja em figuro que deu fer una mena d'efecte molt especial. Vàreu veure les del carrer de Casp? I les del Poble Sec? I aquella de la Gran Via, ~~d'aquella~~ ^{un} diumenge al matí? Si tens la desgràcia que te'n caigui al damunt una d'aquelles, ja has begut oli. Ni que estiguéssim en aquests soterranis ens salvaríem. La casa per barret, amb tots sis pisos, tindríem. Tot això, però, és la sort de les persones. Jo fa temps que no crec gaire en Déu i, en canvi, cada dia em sento més inclinat a creure en les estrelles. Almenys les veus, i bé deu haver-hi alguna cosa escrita, en aquella pissarra negra on hi han tants signes. Cadascú hi té el destí traçat, i no cal pas que t'hi encaparris. Si t'ha d'esmicolar una bomba, ja pots amagar-te, ja. Sóc una mica moro, es veu. Fatalista, no es diu així? ~~Ja~~ Prou que m'ho deia mossèn Camó. Erem molt amics, i jo el considerava molt. Un pou de ciència, us ho

asseguro. Però cadascú és ben lliure de creure el que vulgui. I amb el seu Déu i els seus sants, ja li havia dit alguna vegada, jo hi tinc una qüestió personal. Un altre dia ja us ho explicaré. Es una història molt llarga i complicada. No el coneixeu, vós, mossèn Camó? Era vicari de la Concepció. Molt trempat, això sí. Es fumava cada caliquenyo! Això i el tresillo eren les seves flagues. S'ha passat uns quants mesos a Montjuïc i ara no sé què fa. Em penso que diu misses a domicili. De vegades el veig i ens saludem, però de lluny. No és que tingui por de comprometre'm parlant amb un capellà, però un dia vàrem tenir quatre paraules i ara ni l'un ni l'altre tenim ganes de renovar les discussions.

Sembla com si et fessin responsable de les coses que passen. ¿Quina culpa en tinc, jo, si han picat uns quants capellans? ¿Uns quants centenars, dieu? Voleu dir que són tants? No ho sé. Però jo ja li vaig dir ben clar: què vols que et digui? Hi havia de tot, com de tramviarres i de taxistes, que bé se n'han carregat una colla, també. No sé si algun cop us heu posat a pensar-ho. Vivim d'una manera tan estranya, que les coses ens passen pel costat i les veiem sense tenir temps de rumiar-les. Suposo que vós no deveu estar conforme amb el que han fet amb tanta gent. ¿Per què no els passaven per un tribunal regular? deveu pensar. En això feien mal fet, ho reconec. Però, aneu a parlar de tribunals a gent que tota la vida s'havien sentit perseguits per la justícia, i que ara es sentien capaços de fer la llei als altres! I us haig de confessar que, gairebé sempre que he sabut d'algun cas de gent que havia passat per Sant Elies o que havia estat esterrossada al cementiri de Montcada he trobat que, fet i fet, no era pas una cosa tan desenraonada la que havien fet els passejaires.

Entenem-nos. Jo seria incapaç de fer mal a una mosca. I no desitjo tampoc mal a ningú. Però sembla com si hi hagués un moment que una esbaldida general, una bona estocinada de genteta de la que fa nosa ajuda a netejar l'ambient. Sí, ja ho sé: molt sovint paga just per pecador. Es això mateix que vaig dir a mossèn Camó i que ell no va saber entendre. Va ser la cosa que el va ofendre més. No, amb els capellans n'han fet un gra massa. Ho reconec. Són els inconvenients de viure en un país massa catòlic: la gent renega i, de tant en tant, mata capellans i monges. I crema esglésies. Sembla que això no passa enlloc més. Tampoc no

passa enllot més que, fora dels catòlics, ningú no tingui dret a dir-se religiós ni a passar per persona decent. ¿No us recordeu de l'escàndol que hi va haver quan els protestants anglesos van voler obrir una capella a Barcelona? Semblava que Neró en persona hagués tornat a la terra per a amenaçar des del carrer de Rosselló la puresa de la fe i la moral de tot un poble. Si haguessin gosat, haurien cremat en una foguera tots els desgraciats criminals que tenien la barra de dir-se ~~criminals~~ ^{protestants}. I als cementiris? Allò del recó vergonyós, fora de la terra sagrada, per a enterrar-hi com a uns gossos els que no eren de la veritable religió? Tothom ho trobava molt natural, com les processons i els viacrucis i els rosaris de l'Aurora i els combregars solemnes. I té, ara passa això. ¿Qui ho havia de dir, en un país tan catòlic, que hi hagués tanta gent que odiava la religió? ~~Són les Coses de la vida, Allò que us deia:~~ ens passen pel costat i no tenim temps de rumiar com són i per què.

I de vegades, us ho ben asseguro, no hi entenc res. Mireu, un cas que em toca d'aprop. A mi m'han matat dos cosins. Sí, aquesta gent, els incontrolats, que diaen. Vivien tots dos al poble. Sóc de Vilacolrada, jo. No hi heu estat mai? Es un poble del Camp de Tarragona, del baix Camp. Cullen molt de vi, i a fe que és bo. Fa catorze graus, com aquell qui res. Doncs aquests dos cosins meus, tan diferents com eren, ningú no podria dir per què els havien de matar. Un parell de trossos de pa. Cadascú pel seu estil. O almenys jo els hi tinc, i motius de conèixe'ls no em falten pas. L'un anava a missa; l'altre no hi anava... Però potser val més que us expliqui la història sencera. Tanmateix, l'alarma dura molt i en una cosa o altra hem de passar el temps. Si em faig pesat, us queda el recurs d'adormir-vos. A les fosques, tampoc no ho veuré. Ni me n'ofendria, però, *us ho asseguro.*

L'un es deia Pere i l'altre Cristòfol. Sant Cristòfol és el patró del poble, sabeu? Quines Festes Majors s'hi feien! Amb una calor, i un mosquer! L'ofici durava dues hores, i el sermó el feia un canonge de Tarragona. L'orquestra sempre havia de ser la millor de tot el Camp, i donava unes serenates que allò s'ensorrava. Obligats de cornetí i de flauta a dojo. Després d'acompanyar l'ofici, el concert; després, el llevant de taula; el ball de nit, els balls de tarda, els passacalles...

Ah! i els xiquets de Valls! A la Festa Major de Vilacolrada és on he vist els millors castells: el tres de vuit, i el pilar de sis! No us podeu imaginar la gentada que s'agrupava al voltant dels Xiquets per a sostenir-los! No es feia mal, l'Enxaneta, si queia, no! I quins dinars! Aleshores ens embafaven: què faria ara, que tenim l'estòmac encongit, de tant haver de menjar lleties o cigrons per tot tall? Jo havia passat moltes diades de Sant Cristòfol a casa del meu cosí, del que ~~se'n~~ ^{se'n} deia. Era un dels millors hereus del poble. Tenia bones vinyes, terres de blat i oliveres. Un grapat de vessanes. Bon minyó: massa. Primer la seva mare, després la seva dona... No va fer mai la seva voluntat. L'altre era més lliure. També havia voltat món, i n'havia fet de seques i de verdes... No s'assemblaven en res, i això que els pares havien estat germans. I que ^{ells} van pujar junts, també, com si fossin germans.

En Cristòfol tenia dos anys menys que en Pere. Havien anat junts a estudi, a Valls, als Jesuïtes. I, mireu què són les coses: en Pere volia ser capellà, al començament. Es veu que els "Padres" l'havien ensibornat. I després, en canvi, va ser el republicà més exaltat de la comarca! A la seva taverna - perquè va posar una taverna a la seva casa pairal, i creieu que això va ser una campanada de les grosses - s'hi ajuntaven tots els caps calents del poble. Van fer-hi i tot "cenas de promiscuación". Us feu càrrec del que això volia dir? Barrejar pel Dijous Sant! Un escàndol dels grossos. No era estrany que ell i en Cristòfol estiguessin renyits. Es passaven pel costat i ni es miraven! I això que, de joves, havien estat inseparables!

Jo em penso que la cosa va venir d'un enamorament. Si us haig de ser franc, ^{cap del dos} ~~ni l'un ni l'altre~~ ^{no} m'ho vaig ~~contar~~ mai. Però jo sóc tafaner de mena, i pregunta a l'un, pregunta a l'altre, un estiu que vaig estar-me al poble tres mesos, perquè havia tingut el tifus i m'havia de refer, em sembla que vaig descobrir tota la trama. Aleshores devien tenir vint anys. No, molt menys: en Pere encara no havia estat quintat, i quan se'n va anar a l'Argentina no havia fet el servei. La feina que va tenir, quan va tornar, perquè anullessin l'expedient de pròfug que tenia! Doncs sí, en Pere devia tenir divuit anys i en Cristòfol setze. Però tots dos feien molta planta, i en semblaven ja vint-i-cinc. Eren guapots, cadascun en el seu estil: blanc, rossenc, d'ulls blaus, fi de cos en Pere.

En Cristòfol, tot i ser més jove, semblava el gran: tenia faccions i estatura d'emperador romà. I, en canvi, el caràcter no s'adeia pas a l'exterior. Perquè de tossut n'era el gran, amb la seva figura de noi tendre, i el petit, alt i ceapat, es deixava fer la llei per qualsevol. De primer era el seu cosí que manava, i prou que n'estava engelosida la seva mare, la tia Mundeta, que s'havia avesat a fer de senyora i majora i tenia por del que passaria quan l'hereu arribés a la majoria. Si fins em penso que la religió que tenia en Cristòfol i que, pobre xicot, va ser causa de la seva mort, li venia de la influència que, aquells anys de col·legi a Valls, i els que van seguir, va exercir damunt seu en Pere, aleshores que aquest volia fer-se jesuïta. Ara me'n recordo: jesuïta volia ser, i anar a terres llunyanes a convertir heretges, com Sant Francesc Xavier.

Però aquell any va anar al poble un secretari nou. I aquest secretari tenia una filla. Jo només la vaig veure d'esquitllentes, un parell de vegades, però me la vaig mirar ben bé, i encara em sembla que la veig. Fina, esvelta, amb unes trenes llargues i uns ulls de Maredeu. Molt educadeta, era, i això la feu lligar ben aviat amb els dos cosins. I, ves per on, tots dos se'n van enamorar. Devia tenir-ne la culpa ella. Jo no ho crec, que les dones siguin innocents, dels amors que inspiren als xicots. I encara que aquella tingués posats de santeta i cos d'estàtua, bé devia fer les seves traces i manyes perquè els dos hereus caiguessin a les seves xarxes. Era molt devota, deien, i de primer, amb en Pere, van tenir llargues converses de to místic, on ell explicava els seus projectes missioners i ella l'encoratjava al sacrifici. Però ben aviat les converses van canviar, i Pere ^{també} canvià l'objecte de les seves adoracions: l'amor de Déu se li tornà ~~un~~ un furiós amor de la dona. I a ben segur que tot hauria anat bé, i que els oncles, encara que haguessin preferit una pubilla rica de Salomó, s'haurien acontentat amb aquella jove forastera, a canvi de conservar el noi, curat de les seves dèries de missioner, si no s'hi hagués interposat l'altre. ^{L'}altre fou en Cristòfol, que al començament només feia de terç en les converses de la parella, però que ben aviat, qui sap si per l'exemple del seu cosí, va sentir-se també encès pel foc que duia als ulls la filla del secretari. Hi ha molta gent que diu que si a can Cristòfol no haguessin estat més rics, i de bon tros, que els seus parents, la noia hauria estat ~~est~~ contenta amb en Pere, i el nouvingut hauria hagut de conformar-s'hi.

Qui sap! El cas és que, menyspreant l'amor del gran, Maria - ella es deia Maria, m'havia oblidat de dir-vos-ho - va correspondre al ^{cosí} petit, i que en Cristòfol, tot i els seus setze anys, es deixà anar tan resoltament en aquella passió novella, que li despertava de cop els sentiments i els sentits, que un dia en Pere va trobar-los tots dos, en un recó ombrívol de l'albereda, prop del riu, en una actitud que va obrir-li els ulls per força. Diu que els nois es van abraçar i que, si la Maria no hagués cridat i ^{no} haguessin acudit uns jornalers que sulfataven unes viñes de més amunt, potser hi hauria hagut una desgràcia.

La desgràcia ja hi fou, i d'una altra mena. Perquè ningú no va poder evitar l'escàndol: la noia estava deshonrada, i ben deshonrada. I la tia Mundeta no era dona per a passar al seu fill, ni que fos sota la capa de corregir un tort fet a una bona noia, un caprici de joventut. Ell era l'hereu d'e la hisenda, i li corresponia de casar-se amb la pubilla més rica dels encontorns, no pas amb la filla d'un mort de gana com era, per força, un secretari d'Ajuntament. Total, que un bon dia el pare de la noia hagué de dimitir i desaparegué amb la família. Pocs dies després va fugir també en Pere, que havia estat malalt i tot del disgust, i que diuen que havia fet dir a ^{la} Maria que, malgrat tot, estava decidit a casar-se amb ella. Jo el vaig veure quan va venir a Barcelona. No em va explicar res. Però vaig endevinar que no l'havia poguda convèncer. Quinze dies després s'embarcava, d'emigrant, en un vapor que anava a Buenos Aires. I allà es passà quinze o vint anys.

Jo he sentit a dir molt sovint que els que van a Amèrica fan fortuna. ^{Vós també, oi?} ES veu que fa molts anys que això s'ha acabat, ~~no troben?~~ El pobre Pere, quan va tornar de l'Argentina, estava molt canviat, però no havia fet cap diner. No venia pas sol. A Rosario havia conegut un parell de germanes, valencianes, que havien estat segones tiples d'una companyia de sarsuela que es va desfer, per manca de diners per pagar el viatge de tornada. I totes dues es van enamorar com dues beneïtes del meu cosí. Ja us he dit que ell era un galan minyó: el bigoti, que aleshores era obligat, i la clenxa ^{on els de} dels seus cabells rossencs es veu que van fer destrosses a molts cors femenins. Però aquelles dues germanes se li van encastar i l'estrany trio es va presentar a Vilacolrada, per a viure-hi. Les

baralles entre les dues germanes eren èpiques. Jo en vaig presenciar alguna, i us asseguro que el meu cosí les escoltava com si sentís ploure. Era una mena de soldà d'un harem minúscul, i li devia fer gràcia que les seves dues dones es disputessin d'aquella manera els seus favors. Perquè aleshores tots tres ja passaven dels quaranta anys! Imagineu-vos, però, la sensació i l'escàndol que va causar a Vilacolrada l'arribada del meu cosí amb aquella companyia! En Cristòfol s'havia casat amb la pubilla de Salomé i era, per la força de les coses, l'home més important del poble. ^{Era al just} ~~El~~ cap dels missaires, com si diguéssim, i això el feu ser alcalde dues o tres vegades. Us asseguro, però, que era un xicot sincer. No crec pas que fos feliç. La seva mare, fins que es va morir, als vuitanta anys, el tiranitzà com quan era noi. I la dona, que era tan rica com lletja, no s'estava tampoc de turmentar-lo. Ni amb els fills va tenir sort. Una noia se li féu monja, i l'hereu era un beneit, que empaitava totes les mosses que se li posaven a tret i els donava, a canvi d'una breu rebolcada en una pallissa, tots els diners que la seva mare, que no li ~~avia~~ negar res, li ~~anava~~ prodigava d'amagat de marit i sogra. Només la devoció dels seus anys de col·legi i la cura dels seus interessos ~~li~~ donaven ganes de viure. ^{a Cristòfol.} No crec que sentís ^{pas} cap odi pel seu cosí. Però la tornada d'en Pere, amb les dues segones tiples, va ser-li un compromís.

Perquè en Pere també era hereu. I fill únic. En aquells anys d'absència, els pares se li havien mort. A la plaça major del poble, davant per davant del casal de Cristòfol, hi havia la casa pairal del seu cosí. Allà va instal·lar-se en Pere amb les dues ^{valencianes} germanes. I ¿com haurien pogut expulsar-lo de casa seva? Però també ¿com reconèixer els lligams de parentiu que ajuntaven l'alcalde i capítol de la gent missaire del poble amb aquell descregut que vivia en pecat mortal, amistançat amb dues donotes, i que reunia tota la ^{mirna} gent de la flamarada del poble i de les viles dels encontorns? Al començament, en Pere semblà que volia menar-se les terres. Però aviat se'n cansà, i començà de malvendre's vinyes, oliverars i hortes. De sotamà, el seu cosí ^{li} anava comprant tot. Fins que un dia, adonant-se que li quedaven ^{poques vendes} ~~pocs diners~~ per viure sense fer res, el que havia tornat d'Amèrica es decidí a fer un va-i-tot: amb els diners de la venda d'un mas, va transformar la casa pairal en cafè: hi va posar miralls, taules de marbre i cafeteres de llautó. I, cosa pitjor,

es va fer lerrouxista. Va presidir els republicans - quatre caps calents, val a dir-ho - del poble, i al seu cafè, sota el retrat de Salmerón i Pi i Margall, es trobaven "El Motín" i "El Progreso", "La Traca" i "La Campana de Gràcia." No sé si era l'atractiu de les doctrines extremistes, o els que encara conservaven, poc o molt, les dues ex-segones tiples, però el cafè féu certa forrolla, i alguns minyons estrabucats s'hi deixaren caure. Hi van anar a donar conferències alguns prohoms radicals. Fins una vegada s'hi organitzaren unes eleccions que van tombar el govern del poble i tregueren la vara al pobre Cristòfol.

Tot això, no us penseu, passava fa una colla d'anys. El cafè d'en Pere, si l'haguéssiu vist darrerament, no era ni ombra del que havia estat. Una de les ^{valencianes} ~~germanes~~ es va morir, i fins em penso que, si no hagués estat per mantenir el punt de no saber res amb l'Església, ell s'hauria casat amb la que quedava. Els lerrouxistes del poble s'havien afincat i una altra llei d'extremistes s'ajuntaven, més aviat, a les sales del Sindicat Agrícola, discutint com a desesperats amb els propietaris. Davant per davant de la casa pairal d'en Cristòfol, -cada vegada més cap cot, més corbada aquella còrpora d'emperador romà, atutit pels disgustos dels fills, per l'agror de la dona i pels renys de la mare, ^{la vara} ~~la vara~~ ~~ni~~ ~~que~~ no li havia tornat mai més a les mans, -segua el cafè d'en Pere, aquell "Cafè del Progrés", amb els miralls deslluïts, les cafeteres abonyegades i les taules escantellades. De vegades els dos cosins es trobaven per un carrer o es miraven a través de la plaça. I era com si l'un fos invisible per a l'altre. No existien. Però jo, que els tractava tots dos, estic que només pensaven l'un en l'altre. En el que haurien pogut ésser i en el que no foren. En l'amistat íntima d'aquells anys d'adolescència. En els besos d'aquella Maria, fina de pell i esvelta, que els havia descobert l'amor i els havia fet barallar. L'única aventura, potser, que ~~comptava~~ ^{les} ~~en~~ ~~les~~ ~~seus~~ ~~vides~~ ~~de~~ ~~tots~~ ~~dos~~.

I vetaquí que va venir tot això. Vull dir la guerra, la revolució. ¿Què havia de passar a Vilacolrada, poble ensopit, on ja manaven feia temps els extremistes de nova llei que escridassaven al Sindicat Agrícola? Per no quedar malament, ~~estic~~ ^{heure} que van treure uns quants sants de l'Església i que van calar-hi foc al mig de la plaça. El Sant Cristòfol de l'altar major, se'l va guardar a casa seva, ben amagat, l'alcalde.

El senyor rector se'n va anar a viure a casa d'una germana seva, a Tarragona, i no va passar-li res, em penso. Tant en Pere com en Cristòfol semblaven dos reliquies d'un temps pretèrit: ningú no pensava en ells. Es clar que a l'ex-alcalde li van prendre unes quantes terres, per a fer-ne una col·lectivització agrària, i que les Joventuts Llibertàries van instal·lar-se a la planta baixa de casa seva. Al cafè d'en Pere, al davant mateix, s'apostaren els socialistes unificats. Tots es coneixien, però, i a Pere, amb el seu republicanisme menja-capellans molt esbravat, li deixaven ficar la cullerada a les discussions. El pobre Cristòfol, en canvi, no tenia el recurs d'anar a missa ni a rosari. I a casa seva, amb la noia monja que havia tornat i el noi, que era més beneït i més aviciat per la mare que mai, no hi feia gaire de bon estar.

Un dia, diu que van veure tots dos cosins, asseguts de costat, sense dir-se res, a l'albereda de la vora del riu. I dos dies després va produir-se la tragèdia. Aneu a saber per què, va passar per allà un camió de la Columna de Hierro, que es veu que cercava per aquelles terres del Baix Camp el front d'Aragó. Va desembarcar en plena plaça major el seu carregament d'homenassos barbuts, amb casquets de lona i mocadors negres i vermells, carregats de pistolots i metralladores. Va haver-hi una discussió. En aquell poble no s'havia depurat prou la reraguarda. Hi havia, per força, feixistes, i s'havien de suprimir. Fou una discussió molt penosa. Els forasters exigien un tribut de vuit feixistes. El Comitè local regatejava i defensava, un per un, els casos individuals. Però bé havia de sacrificar-se algú. Un clerical, ben missaire, un gran propietari. Qui millor que en Cristòfol? No sé qui devia llençar el seu nom. El meu cosí ja no tenia gaires simpaties al poble. Més estrany fou que s'enamoressin també d'en Pere. Suposo que devia ésser per haver estat i dir-se encara radical: ara aquella etiqueta semblava d'extrema dreta. Amb aquells dos noms, després de molt discutir, s'acontentaren els ferotges visitants. A empentes i cops de culata feren pujar les ~~dues~~ víctimes al camió. Diu que quan van pujar-hi, els dos hereus s'abraçaren, mentre la pobre ex-segona tiple plorava desesperada i la família d'en Cristòfol, atordits, no sabien què passava. Se'ls van endur. I l'endemà matí van trobar els dos cadàvers, abraçats, a una cuneta de

la carretera. Somreien, amb els ulls envidriats.

Jo ~~estic~~ ^{he no assegurat?} que, aquells darrers moments que van estar junts, devien parlar de la Maria. Per cert que, no fa pas gaires dies, vaig veure una dona que estic ~~segur~~ que era ella. Envellida, és clar: ja deu tenir uns seixanta anys. Però fina i esvelta com abans. Anava amb unes nenes, que pel que vaig sentir, devien ser nêtes seves. Sóc molt fisionomista, i estic segur que era ella. I juraria que en aquelles noies es reproduïa una mica de les faccions d'en Cristòfol, aquella majestat romana de l'una, que era bruna i cepada, i la finor rossenca d'en Pere en l'altra, d'ulls blaus. Potser m'ho va semblar, és clar.

No, ells no l'havien vista mai més. I jo tampoc no vaig gosar emprendre-la, per dir-li com havien acabat els dos hereus.

Em penso que sento les sirenes. S'ha acabat l'alarma. Sí, veieu? Ja torna el llum. I la ràdio: ... la Generalitat vetlla per vosaltres. Au! a tornar a casa, a donar voltes en el llit! Quina hora deu ser? Les tres, tot just? Què trigarà, encara, a sortir el sol!

Abril 1950.